

EERLIJK

De kracht van
echte openheid

PAUL WILKES

Paul Wilkes

EERLIJK

De kracht van echte openheid

Uitgeverij
Ten Have

Inhoud

Dankbetuiging	6
Inleiding	9
1. Een confessionele cultuur	15
<i>Excuses zoeken versus biechten</i>	
2. De eeuwenoude balsem	25
<i>De oorsprong van de biecht</i>	
3. De geboorte van het geweten	36
<i>Het joodse denken, de katholieke kerk en de protestantse Reformatie</i>	
4. Streven naar herstel	55
<i>Je innerlijke kompas volgen</i>	
5. Bezinning op de voorbije dag	68
<i>En andere nuttige methoden voor oprecht leven</i>	
6. Biechten	93
<i>Hoe, wat, aan wie, waar (en wanneer niet)</i>	
7. En doe nu wat voor de hand ligt	111
<i>Vormgeven aan een nieuwe levenswijze</i>	
Nawoord	121
Over Paul Wilkes	125

1. Een confessionele cultuur

Excuses zoeken versus biechten

We zijn een biechtende natie: mensen zijn bereid over hun tekortkomingen te vertellen en doen dat zelfs graag – een generatie of twee geleden zouden we evenveel moeite hebben gedaan die tekortkomingen te verbergen. Ontrouw, verslavingen, fiasco's in onze relaties met familieleden en vrienden en zelfs misdaden zijn allemaal koren op de bekentenismolen.

Als we met vrienden iets drinken, melden we nonchalant dat we een verhouding hebben, dat we niet meer van onze echtgenote houden en niet zeker weten of we dat ooit gedaan hebben – het bedrog was onvermijdelijk, zeggen we, en had zelfs een positieve kant, omdat het ons heeft geholpen onszelf te ontdekken. Wat is eraan te doen? vragen we, en we strekken onze hand uit naar onze martini. Het was gewoon te verwachten.

In chatrooms vol onbekenden delen mensen van alle leeftijden en uit alle bevolkingsgroepen hun meest duistere en trieste geheimen – worstelingen met eetstoornissen, drugsmisbruik, dwanghandelingen, bedriegerijen. Ze zoeken aanvaarding, gemeenschappelijkheid, absolutie, al zouden ze dat nooit zo noemen, want ze hebben niets verkeerd gedaan, maar zich gewoon 'laten gaan' en zo de conventie getart en hier en daar wat gevoelens gekwetst. Het publiek in de studio van een overdag uitgezonden praatprogramma juicht onze openhartigheid toe en applaudisseert bij onze tranen. We huilen niet alleen; zij huilen met ons mee. Hun steun maakt een heel intieme en persoonlijke

indruk, maar als we wat afstand nemen, beseffen we hoe algemeen en onpersoonlijk die is.

Er is veel geschreven over hoe het elektronische tijdperk met zijn voortdurende stroom van informatie onze relaties, ons stressniveau en onze aandachtsspanne beïnvloedt. Maar er is maar weinig gezegd over hoe het gemak waarmee we op het knopje ‘delen’ klikken ons op een nog dieper niveau kan aantasten. We delen om ons hart te luchten, vertrouwelijk met elkaar om te gaan, mee te leven. Maar dat doen we onbewust, in een door adrenaline aangemoedigde kortstondige impuls, ondoordacht en onnadenkend.

Er ontbreekt iets. Onze zogenaamde eerlijkheid heeft bijna geen inhoud. De zuiverende effecten, de bevrijding door wat ooit ‘schoon schip maken’ werd genoemd, zijn merkwaardig afwezig. Hannah Arendt heeft ons duidelijk gemaakt hoe de ‘banaliteit van het kwaad’ in nazi-Duitsland tot norm werd. Is er misschien een tijd aangebroken waarin de ‘banaliteit van de schuld’ ons besef van goed en kwaad zo heeft afgestompt dat we wangedrag tegenover anderen en onszelf monter toegen zonder ooit werkelijk, zoals de populaire uitdrukking luidt, ‘verantwoordelijkheid voor onze daden te nemen’, nooit de behoefte te voelen corrigerende maatregelen te treffen met het doel dat wangedrag niet te herhalen? Is de naald van ons innerlijke kompas zo verbogen, onze gyroscoop zo instabiel, dat we ons levenspad niet opnieuw de juiste richting kunnen geven?

Het lijkt erop dat we als individuen en als cultuur in een morele vrije val terechtgekomen zijn. ‘Sociale normen, de onzichtbare draden die leiding geven aan het menselijke gedrag, zijn achteruitgegaan,’ schrijft David Brooks in *The New York Times*. De instellingen die ons ooit hielpen bij de herijking – de regering, de kerk, het gezin – lijken niet in staat te zijn zichzelf op het juiste spoor te houden. Ze zijn noch zo stabiel, noch zo onberispelijk als we ooit verwachtten of geloofden. Dat de ka-

tholieke kerk heeft nagelaten het kwaad van seksueel misbruik door haar geestelijken onder ogen te zien is maar één alarme- rend voorbeeld. In minder dramatische zin is de sociale samen- hang uitgehold, voor gelovigen en ongelovigen uit alle lagen van de bevolking. Veel schrijvers en filosofen hebben gewezen op het ontbreken van een gezamenlijk stelsel van waarden als de oorzaak van een postmodern, alles doordringend gevoel van angst en isolement. Er zijn diverse oorzaken, maar het eind- resultaat is hetzelfde: uiteindelijk staan we er alleen voor met onze dagelijkse last van kleine of grote schuld.

Biechten voor de camera

Onze gemengde gevoelens over de effectiviteit van de biecht en de plaats die ze tegenwoordig inneemt, zijn in niet geringe mate te wijten aan de stoet politici die hun falen in het openbaar hebben ‘bekend’. President Bill Clinton ontkende heftig dat hij mis- stappen had begaan met een stagiaire in het Witte Huis, maar werd vervolgens gedwongen die toe te geven. Eliot Spitzer, de gouverneur van New York, gaf uiteindelijk toe dat hij een ver- houding had met een prostituee; John Edwards had een relatie met een assistente bij een verkiezingscampagne en evangelist Ted Haggard met een man. Kardinaal Bernard Law van Boston werd gedwongen toe te geven dat hij had toegestaan dat pedo- fiele priesters herhaaldelijk van de ene parochie naar de andere werden overgeplaatst, zelfs nadat hij ervan op de hoogte was gebracht dat ze kinderen hadden gemolesteerd.

Maar deze openbare ‘biecht’ stelde het publiek niet tevreden en bereikte evenmin het niveau van eerlijkheid dat integer kan worden genoemd. In 2007 leverde *Time* een bijdrage aan de discussie over politieke ambtsmisdrijven met een essay getiteld ‘The Confession Procession’: ‘In de politiek is het, net als in de kerk, onmogelijk vast te stellen of boetedoening oprecht is,

want alleen God kent het menselijke hart. Maar het is een nuttige test in karakterbeoordeling om te vragen of het toegeven van falen een prijs heeft dan wel korting oplevert.'

In *The Art of the Public Grovel* bakt Susan Wise Bauer dit nuttige onderscheid verder af: 'Een excuus geeft uitdrukking aan spijt: *neem me niet kwalijk*. Biechten is toegeven dat je tekortgeschoten bent: *het spijt me dat ik verkeerd heb gehandeld. Ik heb een zonde begaan*.' Bij een excuus richt je je op een publiek. Biechten houdt een innerlijke verandering in, een nieuw inzicht dat zich zal manifesteren in uiterlijk handelen. De politici hebben ons excuses voorgeschoteld, maar niet gebiecht – en die excuses waren verontrustende, woede opwekkende halve maatregelen, berekenend geformuleerd als zelfverdediging.

Zoeken naar loutering

Belangrijke politieke figuren hebben hun arena, maar wij, gewone zondaars, worden niet buiten de biechtprocessie gehouden. Het is niet moeilijk de potentiële oppervlakkigheid te zien van een biecht op de televisie, in de krant of op het internet, maar het moet een zeker voordeel met zich meebrengen. Waarom zou je zo'n openlijk vertoon anders riskeren? Enkelen ontlenen er misschien exhibitionistische bevrediging aan, maar ik denk dat de meeste mensen zich gewoon gedwongen voelen de waarheid over hun leven te vertellen. Er is iets mis. En dat willen ze rechtzetten. Ze hebben fouten gemaakt en wanhopig geprobeerd ze te vergeten of te verbergen; die fouten kwellen hen.

Als biechten niet leidt tot een dieper inzicht in waarom we gedaan hebben wat we deden en, nog belangrijker, in hoe we waarachtiger op één lijn kunnen komen met ons betere ik, zijn we misschien even opgelucht, maar veranderen we niet echt. We hebben een klein pleistertje op een diepe wond geplakt. Onze

demonen zullen ons opnieuw komen bestoken, vaak met nog ernstiger gevolgen.

Als we geloven dat de enige baat van biechten loutering is, onderschatten we de potentiële kracht ervan. Een deel van de biecht heeft veel weg van uitademen, van het uitblazen van lucht die geen nut meer heeft voor de instandhouding van het leven. Dat is het uitspreken – op welke manier dan ook – van onze fouten en tekortkomingen. Maar net zoals ons lichaam van nature een inademing op een uitademing laat volgen en de frisse, leven gevende lucht in zich opneemt, zo heeft biechten ook een ander onderdeel, dat de ware vitaliteit ervan bepaalt.

Als we biechten opvatten als een soort lediging om ruimte te maken voor iets beters (en, zoals we zullen bespreken, een voortdurende beoefening van oprechtheid), heeft het ons veel meer te bieden. Dat wil zeggen, *mits* we bereid zijn zogenaamde onschuld en zelfverdediging op te geven, *mits* we bereid zijn oprecht de balans bij onszelf op te maken en vervolgens (al gaat dat niet snel en is het evenmin gemakkelijk) onze manier van leven te veranderen.

De strijd tussen schijn en zijn

In mijn jonge jaren als verslaggever schreef ik veel artikelen over beroemdheden. Terwijl ik met mijn pen en notitieblok zat te luisteren, raakte ik vaak verbijsterd door de tegenstrijdige, grillige flarden van de levens waarvan ik een geheel probeerde te maken. Konden deze filmsterren, gekozen politici of rijke industriëlen hun imago nog wel van hun ware zelf onderscheiden?

Ik weet nog dat ik een artikel heb geschreven voor *The New York Times* over de bekende strafpleiter F. Lee Bailey. Ik zag hoe hij in de rechtszaal een meesterlijke prestatie leverde en zijn bewonderaars verblufte en amuseerde met zijn geestige antwoorden en terloopse opmerkingen. Het was een heel spekta-

kel, maar terwijl ik het gadesloeg, begon bij mij langzamerhand het besef te dagen dat met hem over alles te onderhandelen viel. Waarheid en onwaarheid waren afhankelijk van wat hij noodzakelijk achtte. Hij kon, afhankelijk van de situatie, iedere rol spelen die hij nodig vond. Iedere dag stond op zichzelf, alsof er geen gisteren was geweest en er geen morgen zou volgen. Ik had het idee dat hij een script voor een karikaturaal personage aan het schrijven was, en niet reageerde, sprak en handelde als een mens met gevoelens. Het was een van de meest angstaanjagende ervaringen van mijn leven.

Wat mij persoonlijk aangaat, weet ik nog heel goed hoe ik in die tijd door de straten van Greenwich Village liep – een man in de bloei van zijn leven, die volgens wereldse maatstaven alles had: een fantastisch appartement in een van de beste straten, een praatprogramma en een televisieserie. Uitnodigingen voor hippe feestjes, samen met Kurt Vonnegut en Andy Warhol. Een adresboekje vol namen en telefoonnummers van mooie jonge vrouwen. Maatpakken uit de meest modieuze zaken op Madison Avenue.

Maar achter de façade van zogenaamd geluk leidde ik een doelloos leven – het was slechts gewijd aan mijn eigen genoegens. Ik was verdwaald en verstond de kunst van bewust leven niet meer die mijn ouders, kinderen van arme immigranten, me hadden bijgebracht: zij geloofden in openheid, eerlijkheid, zorg voor anderen. Ik was niet slecht, maar ik maakte mezelf wijs dat mijn zinloze leven werkelijk betekenis had, dat ‘instant intimiteit’ een ware en oprechte emotie was, en geen zielig excuus om normale menselijke interacties kort te sluiten om aan de behoefte van dat moment te kunnen voldoen.

Ik herinner me nog de verlammende paniek die ik voelde wanneer ik mijn verdedigende houding liet varen. Dat benam me de adem. Ik dacht dat ik flauw zou vallen. Ik voelde me gedesoriënteerd. Het was afschuwelijk en zo angstaanjagend dat

ik onmiddellijk mijn toevlucht zocht bij de eerste de beste snel beschikbare persoon of het eerste het beste genoegen.

De joodse filosoof Martin Buber, een van de werkelijk wijze mensen van de twintigste eeuw, zou mijn toestand hebben beschreven als een onderdeel van de dood van het *zijn* en de opkomst van de *schijn*. ‘De wijdverbreide tendens om te leven vanuit de indruk die men telkens weer op anderen maakt, en niet vanuit de bestendigheid van je zijn [...]. Zwichten voor de schijn is voor de mens de essentie van lafheid, weerstand eraan bieden is de essentie van moed [...]. We moeten soms een hoge prijs betalen voor een leven dat vanuit het zijn wordt geleefd, maar die prijs is nooit té hoog.’

We hebben ongetwijfeld de scherpe, irritante kantjes van de moraal afgeslepen, en we vergoelijken de angstwekkende gevolgen van zonden als onoprechtheid, bedrog, wellust en zelfzucht, van het hele arsenaal van menselijke gebreken. Maar de destabiliserende effecten van onze persoonlijke dubbelhartigheid kunnen we niet afschaffen. We kunnen dr. Freud en de psychotherapie de schuld geven, of, in recentere tijden, televisiepredikanten die onophoudelijk op blauwere luchten blijven wijzen, ook al drijven onze morele wolken boven ons hoofd. Het gaat alleen maar om zelfverbetering. Het is niet zo ironisch dat in zoveel megakerken nergens een kruis te vinden is. Wij zijn het die in het middelpunt staan, wij zijn de heiligen; waarom zou je dan op die manier aan lijden herinnerd moeten worden?

Pas toen ik een jaar als kluizenaar had geleefd, weg van dit leven en van de persoon die ik was geworden maar nauwelijks herkende, besepte ik dat ik de *schijn* had omarmd. Pas toen ik oprecht naar mijn daden had gekeken, begon ik ze geleidelijk en met veel moeite te veranderen – met de hulp van een therapeut, van God, van gebed en van de vrouw die uiteindelijk mijn vrouw zou worden.

Ik wilde niet langer de schijn wekken dat ik een persoon was die noch ik, noch God kende. In plaats daarvan keek ik terug

op mijn leven en ontdekte ik wie ik was – en weer kon worden, ouder, en, zo hoopte ik, wijzer. Door eerlijke en aanhoudende reflectie over mijn dagelijkse doen en laten kon ik – en wilde ik – echtgenoot en vader zijn, twee rollen waarvan ik had gedacht dat ze me zouden veroordelen tot een alledaagsheid die ik vreesde. In plaats daarvan vond ik de zin die ik zonder het te weten zocht. Ik kon *zijn*, en als dat alledaags was, dan moest dat maar.

Biechten, of een op biechten ingestelde geest, is niet alleen bestemd voor mensen die worstelen met diepe, knagende geheimen en ook niet voor mensen die regelmatig te weinig fooi geven of de bloemetjes buiten zetten. Het is ook bestemd voor degenen voor wie het zijn door de schijn is verduisterd.

We hebben eerlijke zelfreflectie en zelfbeoordeling nodig. We kunnen deze vorm van biecht tevoorschijn roepen; ons diepste zelf heeft er behoefte aan.

Tussen schuld en niet aansprakelijk zijn

In het niet zo verre verleden waren schuld en schaamte in zwang, hadden een krachtige uitwerking en dienden vaak als morele wijsvingers die ons als kinderen in het gareel hielden. Wanneer we iets verkeerd deden, vormden ouders, leraren, burens en de beelden uit de media, die ons eveneens sterk beïnvloedden, een onneembaar moreel bolwerk. Geen compromis. Geen excuses.

Vergelijk dit eens met de kreukvrije moraal van tegenwoordig, die koert dat je je nergens voor hoeft te schamen, dat voor ieder gedrag een goed excuus bestaat en dat stilstaan bij onze tekortkomingen onnodig is; daarbij doen we alleen onszelf tekort. Geen van deze twee benaderingen, toegepast zonder inzicht en introspectie, dragen de belofte in zich een gezond, gelukkig en oprecht mens te vormen of de morele kracht te geven die noodzakelijk is voor het functioneren van een samenleving, een huwelijk, een gezin.

De teloorgegangene kunst van zelfonderzoek

Dr. Thomas Mathew

Een van de grote dilemma's van onze tijd is volgens mij dat we een groot deel van de dag verdoofd rondlopen. We stompen onszelf af met ontspannende middelen als alcohol, met de drukte die we onszelf aandoen door iPhones en een overbelaste dagindeling, door wat dan ook, zodat we niet gedwongen worden de balans op te maken van wie we zijn, van wat we met ons leven doen en met welk doel, van waar het allemaal naartoe gaat.

We hebben een heel vaag en vertekend beeld van wat het is beslissingen te nemen. Sommige hebben niet veel om het lijf, bijvoorbeeld een broodje kiezen voor de lunch. Maar er zijn ook beslissingen waarover we moeten nadenken, belangrijke beslissingen over wat goed en verkeerd is.

Bij deze beslissingen raken we in verwarring omdat we de kunst van het zelfonderzoek niet meer verstaan of die hebben gesublimeerd, of liever gezegd, laten ondersneeuwen. Zelfonderzoek is onmogelijk wanneer we onze impulsen blijven volgen en er zoveel gaande is dat we geen ogenblik de tijd hebben om werkelijk na te denken, om diep na te denken.

De film *Revolutionary Road* geeft een schrijnend beeld van twee mensen, in een huwelijk dat op springen staat, die niet in staat zijn eerlijk tegenover zichzelf te zijn. Een uitspraak uit de film laat je niet los: 'Niemand vergeet de waarheid; ze leren alleen maar beter te liegen.' Voor ons is het antwoord niet om beter te leren liegen, maar om aansluiting te vinden bij de waarheid diep in onszelf en te weten dat de waarheid ons zal bevrijden, hoe clichématig dat ook mag klinken.

Er moet een middenweg zijn, gematigd door de stem van het geweten, tussen de meedogenloze kwelling van een slopende schuld die nooit kan worden ingelost en de egocentrische aanspraak op een vrijheid en een zelfbeschikking die geen grenzen kennen. Om dichterbij die weg te komen – een weg van oprecht leven – moeten we teruggaan, terug naar de wortels van de menselijke behoefte aan biechten. Waar kwam deze drang vandaan? Hoe werd er door de generaties voor ons gebiecht en welke vorm nam dat aan? Waarom is het in onbruik geraakt? En hoe kan biechten ons tegenwoordig behulpzaam zijn?